

בס"ד

על סדר היום • 89

22

אי"ת תשס"ט
2009

חמ"דת

ימים אותו קראת

[נסלח שירי תל סוכן]

משרד החינוך
מינהל תכנה ועניין

משרד החינוך • מינהל חברה ועניין • יחידת חסד • מינהל החינוך הדתי

אמונה וקיום מצוות

"דתיי פלפי?"

לפני מתן תורה, כאשר בני ישראל מתכוננים לקבלתה נאמר: "וַיִּקַּח סֵפֶר הַבְּרִית וַיִּקְרָא בְּאָזְנוֹ הָעָם וַיֹּאמְרוּ כָּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע" (שמות י"ט ח')

"אמר רבי אלעזר בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע יצתה בת קול ואמרה להן: מי גילה לבני רז זה שמלאכי השרת משתמשין בו? דכתיב ברכו ה' מלאכיו גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו..." (שבת פ"ח.)

הקדמת 'נעשה' ל'נשמע' מבטאת רצון ונכונות העם לקבל ולעשות את דבר ה' ללא שאלות. בני ישראל אינם מבררים מה כתוב בתורה, אלא מוכנים הם לקבלה גם אם ימצאו בה צווים המנוגדים לתאוות ליבם - נעשה את כל מה שנשמע, ללא תנאי. אולם השאיפה העליונה של לימוד תורה וקיום מצוות הינה מעלת הלימוד מתוך חיבור והזדהות פנימית כפי שאמר רב: "אין אדם לומד תורה אלא ממקום שלבו חפץ" (עבודה זרה י"ט). חייב אדם לאמץ את ההבנה הראשונית של תורת "נעשה ונשמע" "ואשרי האיש שבתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה" (תהילים א' ב') שבזכות לימוד ועמל בתורה יכול כל יהודי להפוך את 'תורת ה' ל'תורתו'.

ההפעלה שלפניכם עוסקת בקשר שבין אמונה לקיום מצוות התורה, המקבל משמעות נוספת ככל שגדלה בו כוונת הלב. בשפה האנגלית מקובל לכנות שומרי מצוות בפועל practice, שפירושו בתרגום חופשי לעברית הוא תרגול ואימון. הווי אומר שאדם שומר מצוות הוא בעצם כל הזמן בתהליך אימון במטרה להתקדם ולהשתפר בקיום מצוות ובאמונה.

תורת ישראל היא תורת המעשה והמצוות הן יסוד היהדות וייחודיותה ולאילו המנסים להפריד בין קיום מצוות לאמונה ורואים עצמם מאמינים אך בלתי מחויבים לשמירת המצוות, נאמר

"כוונות טובות ומחשבות טובות אין בהם כוח לשנות דבר אצל האדם כי הכוח מצוי רק במעשים" (מתוך "חשיבות מעשה המצוות ודקדוקן ביהדות", הרב יוסף צ. בן פורת).

שנזכה "ללמוד וללמד לשמור ולעשות" מתוך כוונת הלב.

חג שבועות שמח

שמואל בורקש
מפקח ארצי על יסודי
מינהל החינוך הדתי

מיכל דה-האן
מנהלת יחידת החמ"ד
מינהל חברה ונוער

הפעלה

תורת ישראל היא תורת המעשה

מטרות:

- להביא למודעות המשתתפים שתורת ישראל היא תורת המעשה, ולא ניתן להפריד בין אמונה לקיום מצוות.
- לברר עם המשתתפים את המושג "דתי בלב".

עזרים:

- נספח מס' 1: דף עבודה אישי - "אמונה מצווה ולב".
- נספח מס' 2: "חשיבות מעשי המצוות ודקדוקן ביהדות" – שלושה כרטיסי משימה קבוצתית שונים א'-ג'.

מהלך הפעלה

שלב א – אישי

המנחה יחלק למשתתפים דף עבודה אישי "אמונה מצווה ולב" (נספח מס' 1) ויבקש לבצע את המשימה.

שלב ב' - במליאה

1. המנחה יבקש מן המשתתפים לשתף את המליאה באחד מן ההיגדים שהשלימו.
2. האם קיים לדעתכם קשר בין כוונת הלב לקיום מצוות? מהו?

שלב ג' - קבוצתי

ג'יקסו מתוך המאמר: "חשיבות מעשי המצוות ודקדוקן ביהדות", הרב יוסף צ. בן-פורת.

1. המשתתפים נחלקים לשלוש קבוצות. כל קבוצה מקבלת כרטיס משימה קבוצתית (נספח 2 כרטיסים א'-ג'), הקבוצה עונה על השאלות המצורפות.
2. המשתתפים יוצרים קבוצות חדשות, כך שבכל קבוצה ישתתפו נציגים משלוש הקבוצות הקודמות.
בקבוצה "החדשה" יוצגו שלושת הקטעים של המאמר על פי סדרם במאמר המקורי.
חברי הקבוצה ידונו בדגשים ובמסרים הרעיוניים העולים מתוך המאמר ויסכמו את עיקרי הרעיונות על גבי בריסטול.

שלב ד' - במליאה

שאלות לדין:

1. רבים אומרים: "אני דתי בלב", "אני מאמין בלב", מה יש לכם לומר על אמירה זו?
2. למה בדיוק מתכוונים כשאומרים על אנשים שהם מקיימים מצוות "כמצוות אנשים מלומדה"? האם התחדש לכם משהו בהפעלה זו שיכול לעזור ולמנוע קיום מצוות בדרך זו?
מה החיסרון בקיום מצוות בדרך זו?
בערב חג השבועות, מהו המסר של המילים האלמותיות – "נעשה ונשמע" ליהודי מאמין ושומר מצוות בן זמננו?

נספח מס' 1: אמונה, מצווה ולב

לפניכם מקורות העוסקים בקשר שבין מצווה ללב. השלימו בעזרתם את ההיגדים הבאים:

נספח מס' 2: כרטיסי משימה קבוצתית

"חשיבות מעשי המצוות ודקדוקן ביהדות"

כרטיס משימה קבוצתית א'

בפרשיות העוסקות במלאכת המשכן, תרומה-תצוה-ויקהל-פקודי, הפועל, עש"ה חוזר על עצמו. בתחילה, בעת שהקב"ה מצווה, לאחר מכן, בעת שעשו, ובסוף בסיכום כל הדברים שנעשו. עשייה זו נתנה למשכן את הכוח והעוצמה, את ההשראה והקדושה. כל חיי אדם מישראל, רצופים עשייה. החל מהזמן שהוא מתעורר משנתו, מיד, עליו ליטול ידיו, ועד שוכבו על יצועו, נתון הוא במערכת של צווים.

תורת ישראל היא תורת המעשה, היא תורת רמ"ח איברים ושס"ה גידים. בניגוד לאידיאולוגיות ודתות אחרות, המסתפקות במוחו של האדם, או בלבבו. די בכך שאדם מאמין בדרך חיים כלשהי. אדם מישראל חייב לקבל על עצמו, בוקר וערב, עול מלכות שמים. בפרשה הראשונה של קריאת שמע, הוא משעבד את לבו לה' יתברך: "ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך", ומיד הוא מקבל על עצמו, בפרשה השנייה – "והיה אם שמע תשמעו אל מצוותי" – לשעבד את כל גופו ואיבריו, ולקיים רמ"ח מצוות עשה ושס"ה מצוות לא תעשה.

הרמב"ם בפירוש המשנה ביאר, שחיזוק הנפש והשבחת המידות אשר בה, נעשי אך ורק, על ידי מעשים, לא על ידי כוונות ורצונות טובים, ואפילו לא על ידי מעשה אחד, גדול ככל שיהיה, אלא אך ורק על ידי פעולות רבות שחוזרות על עצמן.

"והכל לפי רוב המעשה" (רמב"ם, אבות ג, טו) "אמר... שהמעלות אמנם יגיעו בכפול המעשים הטובים פעמים רבות... והמשל בו כשייתן האדם למי שראוי, אלף זהובים בבת אחת לאיש אחד, ולאיש אחד לא ייתן כלום. לא יעלה בידו מידת הנדיבות בזה המעשה האחד הגדול, כמו שמגיע למי שהתנדב אלף זהובים באלף פעמים. מפני שזה כפל מעשה הנדיבות אלף פעמים, והגיע לו קניין חזק. וזה פעם אחת לבד התעוררה נפשו התעוררות גדולה, לפעול טוב. זה לפי רוב המעשה אבל לא לפי גודל המעשה"

מתוך הפעולות הטובות אנחנו נפעלים להיות טובים. לא כוונות טובות, לא מחשבות טובות, לא קריאת ספרות פילוסופית ישנו את ייצר לב האדם, אשר רע מנעוריו, אלא אך ורק פעולות טובות. וכך גם להיפך, פעולות רעות תגרומנה לאדם, אף אם ביסודו הוא טוב, להיפך לאישיות רעה, אכזרית ומושחתת.

מעובד עפ"י המאמר "חשיבות מעשה המצוות ודקדוקן ביהדות", הרב יוסף צ. בן פורת.

שאלון לדין:

הציעו כותרת לקטע.

1. תורת ישראל היא תורת המעשה. כיצד עיקרון זה בא לידי ביטוי בחיי יהודי מאמין ושומר מצוות? הסבירו והדגימו על פי הקטע הנ"ל ובעזרת דוגמאות נוספות.
2. "חיזוק הנפש והשבחת המידות אשר בה נעשה אך ורק על ידי מעשים... על ידי פעולות רבות שחוזרות על עצמן" – מה דעתכם? נמקו ותנו דוגמאות מחיי היום יום שלכם.

3. "והכול לפי רוב המעשה" – הסבירו את הרעיון וציינו אילו השלכות מעשיות ניתן להסיק מכך.
4. מהו המסר הרעיוני העולה מתוך הקטע?

"חשיבות מעשי המצוות ודקדוקן ביהדות"

כרטיס משימה קבוצתית – ב'

כאשר נתבונן בסדרי הבריאה, נראה, שהטבע של כל היצורים, כולל האדם, שאם ירצה האדם לחזק שרירי ידיו, מה עליו לעשות? אם יקרא את כל ספרי הספורט שבעולם, ואף ישננו בעל פה, לא יצליח לחזקם. הדרך היחידה, היכולה לסייעו להשיג את מטרתו היא לאמץ את ידיו פעם ועוד פעם, מאות ואלפי פעמים, ועם הזמן, ידיו תהיינה חזקות יותר, שריריות יותר. למשל מרימי משקולות, המרימים אותם, חזור והרם.

אילו נשאלנו, ידיו של מי תהיינה חזקות יותר, של אדם שידי נחות תמיד או של מי שעובד עבודה קשה, בחומר ובלבנים? לכאורה על פי ההיגיון אדם שלא אימץ את ידיו מעולם, ידיו תהיינה חזקות, ואילו זה שאימץ את ידיו מאוד, ידיו איבדו את כוחן וחלשות הינן. כך כל מכונה ומנגנון שמייצר האדם, עם הזמן הם נחלשים. במכונית, ככל שהמנוע התאמץ יותר, והמכונית נסעה מספר קילומטרים רב יותר, מחירה זול יותר, כך גם המחשב החדש יקר מן המשומש.

אולם, האדם, בניגוד למכונית ולמחשב, ככל שיפעיל יותר איבר מסוים, הרי שאותו איבר יתחזק וילך. כך גם מוחו של האדם, אם ירצה האדם לחזק את שכלו, הרי שעליו לאמץ אותו בלימוד מתמטיקה או שחמט או כל תחום אחר. אמרו חז"ל: "הרוצה להחכים ירבה בישיבה" (נדה ע, ב). כלומר, אם יתאמץ וירבה בלימוד התורה, חוכמתו תתעצם!

הגוף אינו נפעל על פי ההיגיון שלנו, כשם שכל הטבע כולו אינו פועל לפי כללי ההיגיון. ניתנה לנו תורה מסיני, שבכתב ושבעל פה, אשר מורה לנו את הדרך, ומבינה את נפש האדם, מה טוב עבורה ומה מזיק לה. ודרך המעשים נשפר ונתקן את עצמנו.

לדוגמה: למה צריך לתת צדקה לעני? מפני שהוא מסכן וסובל, ובכך שניתן לו מאכל ומשקה, בגד, מעון וממון, נעזור לו, ונקל את סבלו. מספרת הגמרא (ב"ב י, א): "שאל טורנוסורפוס את רבי עקיבא, אם א-להים אוהב עניים הוא, מפני מה אינו מפרנסם? אמר לו: כדי שניצול אנו בהם מדינה של גיהנום".

רבי ירוחם, המשגיח דמיר, התבונן וחדר לעומק דבריו (דעת חכמה ומוסר, ח"ב עמ' רעד) ואמר: "הנה אמרו חז"ל, שכדי ללמד את האדם במידת רחמנות, במידת הטבה וחסד, הוצרך הבורא יתברך, כביכול, לעשות הבריאה על אופן של עניים ועשירים, שדווקא על ידי אופן וציור זה, של נותן ומקבל, יעשה האדם לאיש טוב ובעל חסד. לכאורה, היינו אומרים, שכדי להיעשות 'טוב' צריך לחשוב ולהתבונן במעלת החסד והטוב. על ידי השכל ישיג מעלת החסד, כי השכל הלא הוא כל כך גדול ורם. אבל חז"ל גילו לנו, שלא זו הדרך, אלא, למה נבראו עניים, כדי שעל ידם יזכה לעולם הבא. אם לא היה נותן ומקבל בעולם, אף אם היה האדם חושב כל היום במעלת טוב וחסד, אך את המעשה הטוב לא יעשה, יישאר אדם רע, ודווקא על ידי המעשה הטוב שיעשה יתהווה לאיש טוב. מי הוא שיוכל להתבונן בגודל מעלתו של איש טוב ובעל חסד. והנה כל זה נקנה לו על ידי מעשה פשוט של הטבה, על ידי מעשה פשוט של נתינת פרוטה לעני, מכיר הוא ב'טוב', וקונה מעלת החסד ולא על ידי חכמה ושכל..."

מעובד עפ"י המאמר "חשיבות מעשה המצוות ודקדוקן ביהדות",
הרב יוסף צ. בן פורת.

שאלות לדין:

הציעו כותרת לקטע.

1. על פי סדר הבריאה, מהו העיקרון שיש לפעול על פיו כדי לחזק שרירים? הסבירו ונמקו.
2. "אם ה' אוהב עניים מדוע אינו מפרנסם" נשאל רבי עקיבא. כיצד ניתן להבין את תשובתו?
3. מהו המסר הרעיוני העולה מתוך הקטע?
4. מהו המסר היישומי העולה מקטע זה?

“חשיבות מעשי המצוות ודקדוקן ביהדות”

כרטיס משימה קבוצתית – ג'

רבנו חיים ויטאל תלמידו של האר"י כותב בספרו שערי קדושה: "גוף האדם איננו הישות האמיתית שלו, אלא, לבוש התואם את נשמתו והולבש עליה, לצורך תפקודה בעולם הזה, ואותו היא פושטת עם הגיע זמנה לעזוב את העולם". יש בגוף האדם רמ"ח איברים ושס"ה גידים מפני שנשמתו בנויה מרמ"ח איברים רוחניים ושס"ה גידים רוחניים. ולכן כשם שגופו של האדם צריך מזון לצורך קיומו ופעילותו וכל חלק מחלקי הגוף צריך חומרים מסוימים (יש חלקים בגוף שצריכים סידן ואחרים צריכים חלבון, יש איברים שצריכים ויטמין E ויש כאלה שצריכים ויטמין B, או C וכו'), כך גם הנפש, צריכה "אוכל" כדי להתקיים, לפעול ולגדול. באופן יותר פרטני, כל אחד מחלקי הנפש צריך מזון מיוחד.

המזון הרוחני של הנפש הקדושה נמשך אליה על ידי קיום התורה הכלולה מתרי"ג מצוות, וכל איבר מן רמ"ח איברים ניזון ממצווה פרטית המתייחסת לאותו איבר וכאשר יחסר לאדם קיום איזו מצווה, גם האיבר הפרטי המתייחס למצווה יחסר ממנו מזונו. יש כוח למזון הרוחני הנזכר בקיימו מצוות עשה להמשך דרך צינורות שהם שס"ה גידים של הנפש להחיות הרמ"ח איברים שלה. וכאשר יעבור על איזו עבירה מהם אז ייסתם הצינור הפרטי ההוא. לכן צריך האדם לחפש בכל כוחו לקיים כל תרי"ג מצוות. התורה שקדמה לעולם, היא זו שבנתה את התבנית, ואת המהות של כל היקום, ומאחר שהתוכנית נבנתה על מעשים, לא יתכן בשום פנים ואופן להזין, לשפר ולתקן את הנפש בלי לעשות מעשים.

מבחן ההצלחה של אדם כדי להגיע לשלמות תפקידו בעולם הוא בעמידה בניסיונות. אם הקב"ה מביא על האדם ניסיון, אל לא לרטון ולא להתעצב, אלא לאזור מותניו ולדעת, שה' יהיה בעזרו, ובידו לנצח את היצר. "והאלהים נסה את אברהם" - עניין הניסיון הוא, בעבור היות מעשה האדם רשות מוחלטת בידו, אם ירצה יעשה ואם לא ירצה לא יעשה, יקרא 'ניסיון' מצד המנוסה, אבל המנסה יתברך יצווה בו להוציא הדבר מן הכוח אל הפועל, להיות לו שכר מעשה טוב לא שכר לב טוב בלבד... " (רמב"ן, בראשית כב, א.) .

עניין הניסיונות הוא ההבדל בין לב טוב למעשה טוב. קודם העקידה היה אותו אברהם אבינו עצמו, שלאחר העקידה, אלא שמקודם היה בחינת לב טוב ובורא עולם רצה מעשה טוב. ב"לב טוב" של אברהם אבינו עדין לא הייתה "עקידת יצחק" ורק אחר מעשה הטוב נתהווה עניין העקידה!

על הרעיון הטמון במאמר חז"ל "אמרת ה' צרופה" (שמואל, ב' כב לא) הסמיכו חז"ל מאמר "לא ניתנו המצוות אלא לצרף בהן את הבריות" (בראשית רבא, מד, א).

רבים טועים ואומרים "אני דתי בלב", "אני מאמין בלב". או בהגדרה כללית, קוראים לעצמם "מסורתיים". אולם, שגגה גדולה בידם, באשר לצערנו לא זכו ללמוד ולהבין את לב לבה של התורה. סוד צירוף האדם והשבחתו אינו אלא במצוות המעשיות.

המצוות המעשיות הן יסוד היהדות וייחודיותה. החוכמה האלוהית יצרה עולם, אשר בו יוכל האדם לתקן את נפשו ונשמתו, אך ורק על ידי הפעלת רמ"ח איברים וקיום רמ"ח מצוות. כוונות טובות ומחשבות טובות הינן דבר נעלה, ברם, אין בהן הכוח לשנות דבר אצל האדם, כוח זה מצוי רק במעשים. וככל שירבו וילכו, יהפוך אדם לשלם יותר ולטוב יותר.

מעובד עפ"י המאמר "חשיבות מעשה המצוות ודקדוקן ביהדות", הרב יוסף צ. בן פורת.

שאלות לדין:

הציעו כותרת לקטע.

1. מהו המזון הרוחני של נפש האדם וכיצד יש להתייחס לקיום תרי"ג מצוות? פרטו והביאו דוגמאות.
2. מהי הדרך בה עשוי האדם להגיע לשלמות תפקידו בעולם?
3. מהו המסר הרעיוני העולה מתוך הקטע?
4. מהו המסר היישומי העולה מתוך הקטע?

עשיית הישר והטוב קדמה לקבלת התורה

לפני בואם של בני ישראל להר סיני לקבל את התורה, קיבלו ישראל מספר מצוות במרה שנאמר: "שם שם לו חוק ומשפט ושם ניסוח, ויאמר: אם שמוע תשמע לקול ה' אלקיך **והישר בעיניו תעשה** והאזנת למצוותיו ושמת כל חוקיו..." (שמות ט"ז כ"ה-כ"ז).

פירש רש"י על הפסוק בניין זה: "במרה נתן להם מקצת פרשיות שיתעסקו בהם: שבת ופרה אדומה, חיינין (בין אדם לחברו)".

ביאר הרמב"ן את דברי רש"י וזה לשונו: "ואני תמהלמה לא פירש כאן החוקים האלה והם משפטים כאשר אמר בפרשיות אחרות שנאמר 'ידבר ה' אל משה לאמר צו אל בני ישראל...! וכך יעשה בכל המצוות האחרות?".

אלא ששמע שהודיעם החוקים ההם (במרה) ולמד אותם והיה זה להרגילם במצוות ולדעת אם יקבלו אותם בשמחה ובטוב לבב, והווי הניסיון שאמר 'ושם ניסוח' והודיעם שיעד יצוים במצוות זה שאמר אם שמוע תשמע לכל ה' אלוהיך והאזנת למצוותיו אשר יצוה אותך בהם"

דברי הרמב"ן מובא בשם האבן עזרא יסוד הסולל ומתורה דרכו של אדם בכל המעשה אשר יעשה: "שכל שמיעה שאחריה האותיות 'ל' או 'ב' אין פירושה הדבר לשמוע אלא להבין את טעם הענין, והנה זו השמיעה מטרתה שיבין מה מצווה לעשות" כלומר אין די בשמיעה או בעשיית מצוות אלא יש להבין את עומק רצון ה' הטמון בכל מצווה ולהתבונן בכוננות הדבר.

אם כן "**מצוות עשיית הישר והטוב**" היא מצווה הסוללת בתוכה קיום כל התורה כולה והיא מצווה הסוללת בתוכה גם כל הנהגת האדם לפרטיות. היא מחייבת ללמוד להתעסק בכל ציווי התורה מה טוב וישר לפני ה' ומהות התעסקות זאת להשיג הטוב והישר בהנהגת האדם עם חבריו, במשא ומתן, בפשטה ולפנים משורת הדין, ושיהיה דיבורו בנחת עם הבריות. וזה מה שנאמר במכילתא (נדרש על פס' שמות) "הנשא ונתת באמנה ורוח הבריות נוחה היסג, מעלה עליו הכתוב כאילו קיים כל התורה כולה", שהרי כלל בהנהגתו את שלמד זה שיג מכל התורה כולה.

(עפ"י "שם דרך, הישר והטוב", פרק ב' דרב ש.מ.ג. ברודא)

